

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Шистко Анни Олексіївни
**«ОСНОВИ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПРЕСІЇ В СЛОВ'ЯНСЬКОМУ
ТА ГЕРМАНСЬКОМУ ЛІНГВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами та темами.

Проблеми економії часу, зусиль, матеріалів, розумової діяльності тощо не є новими. але в епоху інформаційної повіні набувають все більшої ваги, тому мовленнєва компресія протягом десятирічь привертає до себе увагу дослідників. Її розглядали як вітчизняні, так і закордонні дослідники з різних поглядів (А. Мартине, В. Матезіус, Г. Суїт, О. Єсперсен, Дж. Ципф, Р. Флеш та ін.). Але виникнення нових жанрів, стильових різновидів, різноманітних стислих текстів завжди відкриває простір для нових наукових розвідок, однією з яких і є рецензована робота.

Дисертаційна робота Анни Олексіївни Шистко відповідає науковому напрямкові кафедри загального мовознавства та слов'янознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара у межах науково-дослідної теми «Тенденції розвитку слов'янських мов і практичні аспекти мовленнєвої діяльності» (номер державної реєстрації роботи 0122U001282).

Аналіз дисертаційної розвідки Анни Шистко дає підставу стверджувати, що сформульовану авторкою мету дослідження досягнуто, а результати характеризуються теоретичною, методологією та практичною новизною.

2. Зміст та завершеність дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку

використаних джерел з 486 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 240 сторінок, з них 180 сторінок основного тексту, що є оптимальним розміром для такого роду праць.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету і основні задачі, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженні, і особистий внесок здобувача. Певні сумніви у вступі викликає те, що актуальність роботи перш за все пов'язується з поняттям номінації, хоча у темі ключовим поняттям виглядає компресія. Йдеться про універбацію та аббревіацію, але, можливо, доцільним було б виходити від більш широкого поняття компресії, а далі визначити конкретне її втілення у матеріалі роботи. Не визначено положення, які виносяться на захист.

Подальше ознайомлення з текстом дисертаційної розвідки дає підстави стверджувати, що А. Шистко успішно впоралася з визначеними завданнями, реалізувавши поставлену мету.

У першому розділі «Мовленнєва компресія в контексті сучасних тенденцій розвитку мови» розглянуто різноманітні наукові підходи до ключових понять дисертації та визначено розуміння них авторкою роботи. Аргументовано доцільність розгляду поняття номінації і історії її дослідження для розкриття теми дисертаційного дослідження. Як зауваження до цього розділу, позначимо нерівномірну ілюстрованість тексту. Наприклад, на с. 31 розглянуто номени аналітичного зразка, пункти а та б проілюстровано, пункт в подано без прикладів. Те саме бачимо на с. 51.

Значну увагу приділено номену як основній одиниці мовної номінації. Наступний підрозділ присвячено титульному поняттю компресії, яке пов'язується з психологічними змінними людини; розглядаються етимологічні основи компресивних одиниць. Але тут виникають деякі сумніви. На с. 54 описано семантичну еволюцію слова *лице*, пов'язану з «формуванням литтям» (металу чи воску), що трансформувалося у

«зовнішню форму людини», а згодом – у «лице». Тобто така хронологія – спочатку лили метал, а потім назвали частину тіла? А що було лицем до того? Ключовим видом компресії у цьому розділі виступає саме номінативна компенсаторність, але на наш погляд, компресія є набагато ширшим поняттям, що показано у подальших розділах роботи.

У другому розділі «Лексико-граматична компресія в українській, англійській та німецькій мовах» конкретно на прикладах з різних мов описано процеси аббревіації та універбації. Також авторка побічно звертається до аналізу поняття компресії взагалі та певних її видів, інколи (с. 85) ототожнюючи компресію та скорочення, які все ж таки є різними поняттями. У підрозділі 2.3 проаналізовано поняття еліпсису, що, на думку авторки, полягає у свідомому або нормативному пропуску або стисненні окремих елементів висловлювання за умови збереження його смислової та комунікативної повноти. Далі еліпсис асоціюється саме з пропуском елемента, неповнотою структури, що є, на нашу думку, точнішим, оскільки стиснення є іншим явищем.

У третьому розділі під назвою «Синтаксична компресія в українській, англійській та німецькій мовах» описано базові явища синтаксичної компресії, що вдало розширює суть роботи, яка в попередніх розділах зосереджувалася на компресії на морфологічному або лексичному рівні. У цій частині також перелічені різні види компресії, як-от: фонетична, лексична, морфологічна, синтаксична, – що було б доцільно розглянути у теоретичному розділі. Цілком обґрунтовано названо такі чинники синтаксичної компресії, як прагматичні, естетичні, стилістичні. Розглянуто також синтаксичну редукцію. Теоретичні положення розділу проілюстровано практичним матеріалом дослідження. Синтаксична компресія докладно розглядається на матеріалі англійської, німецької, української мов та у різних дискурсах.

У висновках узагальнено результати наукової розвідки, але не запропоновано перспективи подальших пошуків з огляду на наявні

результати.

Список використаних джерел свідчить про те, що під час роботи було добре враховано результати сучасних наукових досліджень.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертації Шистко Анни забезпечено коректним використанням фундаментальних підходів і методів сучасної лінгвістики. Обсяг залученого авторкою фактичного матеріалу є достатнім для отримання ґрунтовних висновків про особливості функціонування компресії у різних мовах та дискурсах.

Достовірність і обґрунтованість отриманих в роботі результатів забезпечується:

- використанням відомих та апробованих підходів до аналізу фактичного матеріалу;
- співставленням отриманих результатів з відомими твердженнями інших авторів;
- апробацією отриманих наукових результатів на як на міжнародних конференціях, так і на всеукраїнських та регіональній конференціях, а також публікаціями у провідних наукових фахових виданнях України та закордонних виданнях.

4. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Результати дисертаційної роботи висвітлено у п'яти публікаціях (трьох одноосібних і двох у співавторстві) у фахових виданнях України, а також у п'яти працях, які відбивають наукові повідомлення на науково-практичних конференціях.

Дисертанткою отримано такі наукові результати. Запропоновано класифікації компресивів з позицій їх структурно-семантичного та

ономасіологійного статусу. Процеси формування компресивів унаслідок перетворення словосполучень на слова без порушення семантичного складника потрактовано як процеси утворення дублетів цих словосполучень; це ґрунтується передусім на визначенні базової номінативної одиниці – номена, тобто мовної сутності, яка є абстрактною та об'єднує конкретні різноструктурні, утім, формально взаємопов'язані мовленнєві одиниці – слово, сполучення слів, словосполучення тощо – на тлі їх лексико-граматико-семантичної (номінативної) тотожності, зреалізованої як семантична ідентичність або семантична варіативність, а по-друге, на диференціюванні явищ зовнішньої вмотивованості (вмотивованості одним номеном іншого) та внутрішньої вмотивованості (вмотивованості номеном його мовленнєвих модифікацій) мовних одиниць.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

5. Практичне значення одержаних результатів

Одержані в дисертації результати можуть бути використані під час викладання низки професійних дисциплін в навчальному плані студентів-філологів, як обов'язкових, так і дисциплін за вибором студента, створення науково-методичних видань та словників.

6. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції.

Дисертація беззаперечно є дуже цікавою, спрямована на розв'язання вкрай цікавих теоретичних та прикладних задач, але, на жаль, не позбавлена деяких недоліків. Серед недоліків, окрім тих, що було позначено раніше, слід відзначити таке.

1. Є певні зауваження до формальних вимог, зокрема, таблиці мають мати назву, а їх наповнення друкується шрифтом 12, не завжди наявні ініціали перед прізвищами вчених.

2. Аналізуючи синтаксичну компресію в англійській мові, було б доцільно проілюструвати її такими граматичними зворотами, як суб'єктний та об'єктний інфінітивні або дієприкметникові звороти та незалежний (абсолютний) дієприкметниковий зворот.

3. У низці частин роботи теоретичні положення не підкріплено достатньою кількістю прикладів, приклади бажано не повторювати (*бронік, електроніч* тощо).

4. До списку літератури можна було б додати роботи дослідників ДНУ та зокрема факультету (О. Панченко, Н. Лисенко, К. Шевчик та ін.), які розглядали дотичні проблеми.

Питання до авторки – визначте та розмежуйте терміни компресія, стиснення, редукція, еліпсис, еліпс.

Вважаємо, що відповіді на ці зауваження були б бажані, але зауважимо, що це жодним чином не впливає на високу оцінку дисертаційної роботи та кваліфікації її автора. Варто зазначити, що ці недоліки не впливають ні на актуальність та значущість отриманих у роботі результатів, ні на зрозумілість пояснень та достовірність висновків.

7. Загальний висновок

На підставі детального вивчення дисертаційної роботи Шистко А. О. зазначаємо високий науковий рівень дослідження. Дисертаційна розвідка, а також наукові публікації відповідають змістові основних наукових положень та висновків.

Дисертаційна робота Анни Олексіївни Шистко «Основи мовленнєвої компресії в слов'янському та германському лінгвальному просторі», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 Філологія є актуальною науковою працею, виконаною на належному науково-теоретичному рівні з логічно- та доступно-викладеним матеріалом.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, викладеним в наказі

Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Дисертація є завершеною науковою роботою, яка відповідає всім вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 зі змінами), а її авторка, Шистко Анна Олексіївна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри перекладу та
лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Олена ПАНЧЕНКО

Підпис професора Панченко О. І. засвідчую:
Учений секретар Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара

Тетяна ХОДАНЕН

